

Nógrádi György

VILÁGPOLITIKA
AHOGYAN ÉN LÁTOM

Nógrádi György

VILÁGPOLITIKA
AHOGYAN ÉN LÁTOM

Kossuth Kiadó

Minden jog fenntartva

ISBN 978-963-636-475-5

© Nógrádi György 2024

© Kossuth Kiadó 2024

Tartalom

A világ tegnap és ma	7
A migráció a 21. században	17
Az euroatlanti régió	21
Fenn, északon	27
A felébredt óriás	37
A nagyság ára – Németország	51
Merkel után szabadon?	59
Törökország határhelyzetben	83
Gorbacsovtól Putyinig	87
Washingtoni ősz	97
A posztszovjet térség és az ukrán válságok	103
Háború és...?	115
A Közel-Kelet 2023. október 7-e előtt és után	177
Merre tovább, Európa?	219
Felhasznált irodalom	231
Képjegyzék	233

A világ tegnap és ma

Korunk egyik fő jellemzője, hogy a háborúk nem ideológiákért, hanem a jólét megteremtéséért vagy megtartásáért folynak, sokkal inkább, mint valaha is a történelemben.

Erre talán a legjobb példa a jelenleg folyó élet-halál harc a befolyási övezetekért a sarkvidékeken, a világűrben és a Holdon. Az ideológiák csak leplezik e háborúk valós jellegét.

Európa írott történetében közel 2700 nagyobb csata zajlott le. Ennek több mint 40 százalékát a franciák vívták. Jelenleg, a francia gyarmatok elvesztése után a Száhel-övezetből szorulnak ki a franciák. Niger az elmúlt napokban jelentette be, hogy nem küld több katonát kiképzésre francia iskolákba, és hazarendelte párizsi katonai attaséját is.

Hasonlóan döntött a Száhel-övezet több állama is. Macron elnök válaszként bejelentette, hogy a francia csa-

patok – a gyarmatok függetlenné válása után több mint hat évtizeddel – továbbra is a térségben maradnak.

Földünk GDP-je száz esztendő alatt a 25-szörösére növekedett. A világ lakosságának a többsége mára már városlakó.

1950 és 2000 között a rendelkezésre álló tudás az 50-szeresére nőtt. Mindez azt jelenti, hogy valóban egy életen át szükséges a rendszeres tanulás, és aki leáll, az veszít. Egy egyetemi diploma – legyen az a legjobb is – csak idő kérdése, hogy elavuljon.

A 20. század Amerika évszázada volt. Az elmúlt 100 évben a nemzetközi szankciók kétharmadát az USA kezdeményezte. A bírósági perek 90%-a az USA-ban zajlott.

A második világháború igazi győztese az USA volt. Azt, hogy a nyugati világ kapacitásának kétharmada, a világ kereskedelmi flottájának több mint fele, az aranykészlet kétharmada, a hadiipar abszolút elsőbbsége a kezében volt, úgyesen ki is használta, és biztosította, hogy előnye szövetségeseivel és ellenségeivel szemben is hosszú távon fennmaradjon.

1950-re már a külföldön lévő amerikai bázisok fele, az élőerő csaknem kétharmada a Távol-Keleten volt, felkészülve a kommunista Kína dominanciájára és a koreai helyzetre.

Kissinger úgy fogalmazott: „a döntő katonai fölény elméletileg lehetséges, de politikailag elfogadhatatlan”.

Igaza volt, az idő – mint oly sok más kérdésben is – őt igazolta.

Kennedy a hidegháborúval kapcsolatban szintén joggal jelentette ki: „Minden férfi, asszony és gyermek úgy él, hogy hajszálon függő nukleáris kard van a feje fölött. A hajszál bármely pillanatban elszakadhat egy baleset, tévedés vagy örültség következtében.”

George Friedman *A következő évtized: birodalom és köztársaság egy változó világban* című könyvében így írt: „Az, hogy az Egyesült Államok szeretne-e birodalom lenni vagy sem, mellékes. Az Egyesült Államok már birodalom [...] Generációkon át az volt az amerikai külpolitika egyik kulcsfontosságú célja, hogy a szofisztikált európai technológiát, illetve az orosz munkaerőt és természeti forrásokat távol tartsa egymástól [...] A következő 10 év érzelemmentes külpolitikájának jegyében az elnöknek... ki kell szabadítania országát a NATO, az ENSZ és az IMF béklyóiból [...] Az Egyesült Államok a 20. század 17 százalékát háborúzással töltötte [...] A 21. században ez az arány közel 100 százalék.”

Friedman (bár könyveiben viszonylag sok a tévedés) a lényegre világított rá. Az új évszázad új kihívásokat jelent, és ezekre már máshogy kell reagálni.

A békehozadék elvonása három dolgot jelenthet: új világrendet, új hidegháborút vagy a harmadik világháborút.

A 20. század második felében az atombomba négy évig, majd a hidrogénbomba 10 hónapig tartó amerikai monopóliuma új helyzetet teremtett.

Az USA hozta létre a NATO-t 1949-ben, és határozta meg a világban végbemenő folyamatok jelentős részét, így a Nyugat német politikáját is. Hasonló volt a helyzet a koreai és a japán kérdésben is.

A 20. század második felében három olyan kiemelkedő amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó is működött, akiknek munkái időtállóknak bizonyultak: Kissinger, Brzezinski és Scowcroft. Mindhármójuk könyvei nagyrészt magyarul is hozzáférhetők.

A 2001. szeptember 11-i terrortámadások után az Egyesült Államokban a „világbéke” kifejezést felváltotta a nemzetközi terrorizmus és a biztonság fogalma. Az USA és Európa nem egyformán értékelte a kialakult helyzetet. Európa ekkor a szabadságjogokat választotta. Addig a világ Amerikára mint a problémák megoldására tekintett, attól kezdve az USA lett a probléma. Washington, ha kellett, az ENSZ, ha kellett, a szövetségesei nélkül indított el és vívott meg háborúkat.

A NATO és az EU bővítési folyamatai felgyorsultak ott, ahol a cél a globális érdek felülírta a valós csatlakozási képesség szempontját. A szervezetek túl gyors bővítése és közelebb kerülése az orosz határokhoz eddig ismeretlen új problémákat jelentett.

A három nagyhatalom egyike sem ismerte el az új helyzetet. Mind az USA, mind Kína, mind Oroszország a fennálló, kialakult *status quo* megváltoztatására törekedett. Az USA globálisan, Kína a Távol-Keleten – ahol sorra foglalta el a számára fontosnak vélt szigeteket –, Oroszország pedig szeretné visszaszerezni a volt Szovjetunióból a még nem a nyugati integrációkba került területeket.

A felmerült dilemmákat Samuel Huntington fogalmazta meg pregnánsan: „A nem nyugatiak nyugatinak látják azt, amit a Nyugat egyetemlegesnek lát.”

Az amerikai titkosszolgálatok 2025-ig szóló előterjesztésében azt prognosztizálták, hogy Oroszországban nő a korrupció és a bűnözés. A muzulmán világban Irán és Indonézia fog megerősödni. Közép- és Kelet-Európában a kormányzati munkára komoly befolyással lesz a szervezett bűnözés. Afrikában és Dél-Ázsiában államok fognak megszűnni (lásd a Száhel-övezet mai helyzetét). A gazdaságban a világ 2025-re a kőolaj helyett új technológiára fog átállni, a pénzügyi világban pedig a dollár folyamatosan el fogja veszíteni vezető szerepét. Az előrejelzett folyamatok egy része bekövetkezett, egy része nem.

Az Egyesült Államokban az 1960-as években óriási volt a zavar az amerikai társadalomban. Ezzel magyarázták Nixon 1968-as és 1972-es választási győzelmét. Vietnám és a Watergate óriási kiábrándultsághoz vezetett.

A következmény egy új konzervatív vezetés színre lépése volt Reagannal.

Reagan két elnöki ciklusa alatt hat amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó volt hivatalban, és három szovjet pártfőtitkár halt meg.

Madeleine Albright, Bill Clinton második kormányának külügyminisztere felvetette azt a dilemmát, hogy az USA a világban modell legyen-e, terjessze-e a szabadságot, vagy pedig saját nemzeti érdekeit képviselje, és mindehhez az elnök realista vagy idealista legyen-e. Mindegyik válaszra más-más lépések következnek.

A külügyminiszter asszony fogalmazta meg azt is, hogy az USA téves politikája idézte elő Nyugat-Európának és az Egyesült Államoknak, vagyis a transzatlanti térség két felének a szembenállását, amit korábban a szovjeteknek nem sikerült elérniük. Az USA-ban van a legtöbb ember börtönben, ott a legmagasabb a gyilkosságok száma. Az ifjabb Bush nyolc éve alatt a világban az Amerika-kép alapvetően negatív lett.

Albright sürgette, hogy az USA mérjen katonai csapást a pakisztáni határvidéken tevékenykedő terrorista csoportokra, de a pakisztáni kormányt ebbe nem kell bevonni, és csak a csapás előtt kell őket tájékoztatni. Az eddig Pakisztánnak küldött amerikai pénzek 9 százaléka ment gazdasági vagy szociális célokra.

Irak esetében, írja az egykori külügyminiszter, nincs jó megoldás. Ha szunnita kormány lesz, együtt fog működni a terroristákkal, ha síita, akkor Iránnal. Lehetséges még az ország szétesése is.

Albright elemzése mindkét országra helyesnek bizonyult. Pakisztánban instabilitás van, Irak pedig napjainkban kérte fel az USA-t, hogy hosszú évek után vonja ki az amerikai csapatokat az országból.

Az a mód, ahogy az USA a rendszerváltozás, a szocialista világrendszer felbomlása után kezelte a szovjet szétesési folyamatot, hogy Oroszország se nem barát, se nem ellenség, napjainkra alapvetően megváltozott.

Az arab világ a modern korban az évszázados lemaradásával küzd. Az arab világ Marokkótól az iraki–iráni határig, míg a muzulmán világ Marokkótól Indonézia keleti végpontjáig tart.

Húsz év alatt, 2000-ig a külföldi tőke aránya a világban befektetett tőke 0,7%-a volt, és ennek is a fele két országra, Egyiptomra és Szaúd-Arábiára jutott. Ekkorra az arab világ részesedése a világ GDP-jéből 1,9% volt. Az arab világ exportja 3,5% volt, ennek jelentős része is földgáz és kőolaj, míg az importból a régió részesedése 2,5%.

Az arab világ döntő része egyéb területeken is messze lemaradt. 20 emberre jutott egy újság, 50 főre egy számítógép.

Az egyetemi képzés jelentős részben vallási képzés volt, és a végzett fiatalok egynegyede a diploma megszerzése után nyugatra távozott.

Albright kiemelte, hogy téves Bush elnök jelszava, mely szerint aki nincs velünk, az ellenünk van (ez a felfogás korábban a szocialista országokban is létezett). Győzni kell, hangsúlyozza az amerikai külügyminiszter, az ideológiai hadviselésben. Az elhibázott amerikai politika hatására az USA európai szövetségeseiből semleges nézők lettek.

Az Egyesült Államok stratégiai feladata kell hogy legyen a szélsőséges terrorszervezetek egymás elleni kijátszása. Ez azóta sem következett be.

Albright helyesen állapította meg, hogy fogalmak ellen – mint infláció, terrorizmus, szegénység, kábítószer – Amerika még sohasem nyert háborút.

A Közel-Keletről szellemesen megjegyezte, hogy Bush elnök számára ez a térség csodaország, ahol zsidók és arabok békében élnek egymás mellett, ám ez az ő életében nem fog bekövetkezni.

Eddig minden amerikai elnök meg akarta reformálni a NATO-t és az ENSZ-t. A 21. századi intézményrendszerek még most is az alapításuk idejének, a 20. század közepének szervezeti formáit hordozzák. Trump elnök is a változtatások mellett volt, most, 2024 nyarán még nem lehet tudni, kap-e újabb lehetőséget novemberben szándékai megvalósítására.

„A demokraták nem tudnak győzni, a republikánusok nem tudnak kormányozni [...] Reagan után a határvonal a két párt között sokkal élesebb lett. Minden leegyszerűsödött igenre és nemre, és az egyszerűség erénynek számított. Clinton próbált kitörni. Politikáját nem tudták, így a személyét támadták [...] A Demokrata Párt reagálóvá vált...a washingtoni hivatalnokok jogot, politológiát tanultak, az érvelés a lényeg, és nem a probléma gyakorlati megoldása.”

Obama egykor úgy fogalmazott, hogy az országnak „kevesebb jogászra és több mérnökre lenne szüksége. Amerika többször állt a jó, mint a rossz oldalán a világpolitikában.” Az egykori elnök azt is megállapította, hogy az USA-ban nem maradhat fenn a fehér többség. Az az amerikai politika, amely elitként a fehér, angolszász és protestáns férfi alakjára épít, már a múlté. A feketék egyharmada kerül börtönbe, a feketék és latinók bére 25-30 százalékkal alacsonyabb a fehérekénél. A fekete gyerekek 54 százaléka nő fel apa nélkül, a fekete nőknek csak egyharmada él házasságban.

Amerika globális szerepét illetően Obama feltette a kérdést: hogyan lehetséges, hogy Bin Laden egy barlang mélyéről meg tud nyerni egy háborút a világ vezető hatalmával szemben.

Obama megválasztásakor javultak az európai amerikai kapcsolatok; addig Európa a világbékét veszélyeztető két fő tényezőnek Iránt és az USA-t látta. A Nyugatnak abban is választania kellett, mi a számára kedvező fejlemény: egy demokratikus választás, ahol a győztes Nyugat-ellenes, például a Hamasz, vagy egy diktátor, aki Nyugat-barát. A Nyugat az utóbbit választotta.

A régi világ szétesett, az új még nem jött létre...

A migráció a 21. században

A migráció kérdése rendkívül összetett. A népességvándorlás gyakorlatilag egyidős az emberi történelemmel. Az újkorban, 1848 és 1945 között többen hagyták el Európát, mint amennyien ide érkeztek. 1957-ben, a római szerződés aláírásakor egy új fogalom jelenik meg: a vendégmunkás kifejezés. A háború demográfiai következményeivel küszködő (Nyugat-) Németországnak ugyanis égetően szüksége volt fiatal, tehetséges munkavállalókra. Ezt biztosította az 1957-es szerződés, amely létrehozta az Európai Gazdasági Közösséget.

A fordulat az 1960-as évektől következett be. Az egészségügyi reformok hatására 60 év alatt az afrikai országok egy részében a lakosság száma a korábbi hat-hétszeresére növekedett. A migráció iránya csak Európa lehetett.

Napjainkra a migráció kérdése élet-halál kérdéssé vált. A hagyományos kelet-nyugati migrációt felváltotta a déli-

északi irány. A migránsok döntő többsége egyedülálló, fiatal, nyugati nyelvet nem tudó, szakmával vagy diplomával nem rendelkező férfi volt. Minden migráns politikai menekültként akart belépni Európába – a valóságban 94-96% volt a gazdasági migránsok aránya. (Földrajzi értelemben három közép-európai országot is sújt a migráció: Németországot, Ausztriát és Svájcot.)

Az Európai Unió 2012-ben Nobel-békedíjat kapott, egyebek mellett a megbékélés és az emberi jogok előmozdítása terén mutatott érdemeiért. Azt, hogy a szervezet ezt megérdemelte-e, óriási vita övezte, mint oly sok más esetben is (gondoljunk például a vietnámi kommunista vezető, Le Duc Tho és Henry Kissinger kitüntetésére). Mindenesetre a 2015-ös migrációs válság idején a szervezet több tekintetben csődöt vallott.

Merkel német kancellár két mondata serkentette a migrációt. 2015-ben kijelentette, hogy „Németország képes a migrációs kérdés kezelésére és megoldására”, és azt is, hogy a migrációnál „nincs felső határ”. Mindkét kijelentés tévedésnek minősült.

Az Európába igyekvő migránsok száma a 2015–2016-os krízis után 2023-ban is rekordnagyságú volt. A migránsok 30%-a Németországba akart menni. Ez volt a harmadik olyan év, amikor a beadott letelepedési kérelmek száma meghaladta az egymilliót. A legtöbben Szíriából, Afganisztánból, Venezuelából és Törökországból érkeztek.

A migránsok a világban három helyre igyekeznek. Észak-Amerikába, Ausztráliába és Európába. Az előbbi kettő munkaerőként tekint rájuk, Európa az emberi jogok alapján áll a kérdéshez. A szociális segély az USA-ban és Ausztráliában kivételes, így a bejövők 100%-a munkát keres. Európában az esetek jelentős részében a segély előnyösebb, mint a munkavállalás.

A menekültkérdésnél fontos az Észak–Dél ellentét is. Az Észak számos ok miatt aránytalanul gazdag, a Dél szegény. Az a kísérlet, amellyel az Észak próbálkozott, hogy meggyőz országokat – például Líbiát, Törökországot –, hogy tartóztassa fel a migránsokat, drága és sikertelen. A kérdés egyik potenciális megoldása lehet a küldő országok életszínvonalának jelentős javítása. Ez igaz Afrikára, Dél-Amerika és Ázsia számos államára. A folyamatosan növekvő számú ukrán menekültet nem számították ide, őket védelmi státus illeti meg.